

Paweł Złamańczuk

Prawo oskarżonego do wyłączenia indywidualnie wskazanych przysięgłych (challenge to the polls, in capita) w angielskim procesie karnym (od XIII do I poł. XVI w.)

Studia Iuridica Lublinensia 13, 283-300

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PAWEŁ ZŁAMAŃCZUK

Prawo oskarżonego do wyłączenia indywidualnie wskazanych przysięgłych (*challenge to the polls, in capita*) w angielskim procesie karnym (od XIII do I poł. XVI w.)

The right of the defendant to challenge individual jurors (challenge to the polls, in capita) in the English criminal trial (from the 13th until the first half of the 16th century)

Jedną z podstawowych gwarancji obiektywizmu angielskiego procesu karnego jest prawo do wyłączenia przysięgłych (*the right to challenge the jurors*). Prawo oskarżonego do wyrugowania z postępowania sądowego osób decydujących o jego winie przybierało formę wyłączenia indywidualnie wskazanych kandydatów na członków ławy przysięgłych (*challenge to the polls, in capita*).¹

¹ Uprawnienie do wyłączenia całej listy przysięgłych (*challenge to the array*) było rzadkością w postępowaniu karnym i dotyczyło nieprawidłowości przy sporządzaniu listy przez szeryfa, jego podwładnego (*under-sheriff*) lub innego urzędnika państwowego (J. F. Stephen, *A History of The Criminal Law of England*, London 1883, vol. I, s. 303). Lista potencjalnych przysięgłych była sporządzana na polecenie w postaci rytu *Venire facias juratores*, nakazującego spowodowanie przybycia obywateli przed sąd celem rozstrzygnięcia sprawy. Powołany w taki sposób skład określany jest jako *panel* lub *array* (por. J. H. Baker, *An Introduction to English Legal History*, London 1990, s. 78, 87). W 1338 r. zakwestionowano listę przysięgłych, zarzucając stronniczość zastępcy szeryfa. Przytoczone okoliczności nie potwierdziły się, gdyż *panel* został powołany przez *bailiffa*. Jedna ze stron zastosowała następnie wyłączenie poszczególnych przysięgłych (*challenge le testes*), którzy oskarżyli ją o przestępstwo z kategorii *felony*. Zob. *Year Books of the Reign of King Edward the Third: Years XII and XIII*, red. L. O. Pike, London 1885, s. lxxiii, 18–19 note 13). Oskarżony cudzoziemiec mógł również wyłączyć listę przysięgłych na tej podstawie, że nie spełniała ona warunków ławy *de medietate linguae*, mającej składać się po połowie z mieszkańców (*denizens*) i obcokrajowców. W. Blackstone, *Commentaries on the Laws of England*, red. T. A. Green, vol. IV, Chicago 1979, s. 346; J. S. Cockburn, *Calendar of Assize Records: Home Circuit Indictments, Elizabeth I and James I: Introduction*, London 1985, s. 57; J. M. Beattie, *Crime and the Courts in England, 1660–1800*,

Uprawnienie to mogło być zrealizowane wyłącznie przed zaprzysiężeniem kandydata na jurora i generalnie występowało w dwóch formach: *challenge for cause*, w którym żądający powinien wskazywać zarówno poszczególne osoby, o których wyłączenie chodzi, jak i jego motywy oraz *peremptory challenge* – wyłącznie o charakterze bezwzględnym, bez podawania przez oskarżonego przyczyn wyrugowania.

WYŁĄCZENIE PRZYSIĘGLYCH *PER CAUSAM*

Najstarszą formą wyłączenia przysięgłych *in capita* jest instytucja wyłączenia *per causam*.² Była ona znana już Bractonowi³, który wskazywał, że obowiązkiem sędziego jest poinformowanie oskarżonego o jego prawie do wyłączenia przysięgłych podejrzanych o brak obiektywizmu. Autor XIII-wiecznego dzieła *Fleta*⁴ w kontekście postępowania prywatnoskargowego uzasadniał możliwość wyrugo-

Oxford 1986, s. 340, przypis 63; por. też J. H. Baker, *The Oxford History of the Laws of England*, vol. VI, 1483–1558, Oxford 2003, s. 612.

² Por. również wypowiedź Glanvilla, który wyraźnie wskazywał, że zarzuty przeciwko przysięgłym powinny być oparte na tych samych ekscepcjach, które przewidywało prawo kanoniczne w stosunku do świadków: *Verum quia si presens esset tenens ipse contra aliquem uel aliquos eorum duodecim aliquid iuste excipere posset, et super hoc in curia audiretur... Excipi autem possunt iuratores ipsi eisdem modis quibus testes in curia christianitatis iuste repelluntur – The Treatise on the Laws and Customs of the Realm of England Commonly called Glanvill*, red. G. D. G. Hall, London 1965, s. 31–32; por. też F. Pollock, F. W. Maitland, *The History of English Law Before the Time of Edward I*, vol. II, Cambridge 1968, s. 621; T. F. T. Plucknett, *A Concise History of the Common Law*, London 1940, s. 263.

³ *Debet a iustitiariis dici ei qui suspectus habetur, quod omnes a iurata amoveat quos aliqua sufficienti ratione suspectos habuerit... ut ad iudicium securius procedatur et ut periculum et suspicio tollatur, iustitiarius dicat indictato quod si aliquem ex duodecim iuratoribus suspectum habeat, illum iusta ratione amoveat. Et illud idem dicatur de villatis, ut si capitales inimicitiae fuerint inter aliquos ipsorum et indictatum, vel si ob cupiditatem terrae suae habendae, ut praedictum est, qui omnes ex iusta suspicione amovendi sunt, ut inquisitio absque omni suspicione procedat* (Bracton on the Laws and Customs of England, red. E. Thorne, Cambridge 1968, vol. II, s. 405). W kontekście spraw o charakterze cywilnoprawnym Bracton nawiązywał do przytoczonej powyżej wypowiedzi Glanvilla, wskazując: [...] *excipi poterit contra iuratores multis modis. Eisdem enim modis amoveri possunt a sacramento, quibus et testes amoventur a testimonio*, Bracton, vol. III, *op. cit.*, s. 71; por. T. F. T. Plucknett, *A Concise History...*, *op. cit.*, s. 120; M. Macnair, *Vicinage and the Antecedents of the Jury*, *Law & History Review* 1999, nr 17, <http://www.historycooperative.org/journals/lhr/17.3/macnair.html> (22. 08. 2008); por. też *The Mirror of Justices*, red. W. J. Whittaker, z przedm. W. F. Maitland, Selden Society, vol. VII, London 1895, Ch. XXXIV, s. 116–117.

⁴ *Calumpniare enimpoterit multipliciter, vt propter capitales inimicias inter eos habitas vel quia iurator alias conuictus fuit de periurio vel quia excommunicatus, quod docere oportebit per litteras diocesani, vel quia iudicium subiuit pillorale vel huiusmodi vel quia villanus vel quia infra etatem vel vltra*, *Fleta. Volume II. Prologue, Book I, Book II*, red. H. G. Richardson i G. O. Sayles, Selden Society, vol. 72, London 1953, Book I, Cap. XXXII, s. 86.

wania przysięgłych szeregiem przykładowych zarzutów, takich jak: wrogość⁵, krzywoprzysięstwo, ekskomunika, postawienie pod pręgierzem, posiadanie statusu poddanego, niespełnianie wymogów wiekowych.⁶ Oskarżony mógł również oprzeć swoje żądanie na tym, że kandydaci na przysięgłych nie pochodzili z setni (*hundred*), w której popełniono przestępstwo⁷, byli spokrewnieni z pokrzywdzonym, czy nie posiadali odpowiedniego majątku.⁸

Challenge for cause nie było ograniczone liczbowo. Wymagano natomiast, aby zarzuty podnoszone podczas wykonywania wyłączenia przysięgłych były weryfikowane przez specjalnie do tego zaprzysiężonych *triers*.⁹ Były to zazwyczaj dwie osoby wskazane przez szeryfa lub przysięgli, którzy nie zostali wyrugowani przez

⁵ W 1231 r. na *eyre* w Londynie Edward de Bray, oskarżony o spowodowanie śmierci, miał oczyścić się przy pomocy współprzysiężników, z których *'aliquis sit eius inimicus vel essoniabilis, et iustam causam ostenderit, ipsum possit refutare'* – *The London Eyre of 1244*, red. H. Chew, M. Weinbaum, London 1970, s. 25; por. J. Bellamy, *Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages*, London 1973, s. 143. W 1249 r. na *eyre* w Wiltshire oskarżony Peter Griffyn zdał się na okolicę 'z wyjątkiem swoich wrogów' (*Plenarie ponit se super patriam exceptis cum inimicis suis*), *Crown Pleas of the Wiltshire Eyre, 1249*, red. C. A. F. Meekings, Wiltshire Archaeological and Natural History Society, vol. XVI, Devizes 1961, s. 52, 226.

⁶ Taki kandydat na przysięgłego mógł na własne żądanie wyłączyć się z udziału w ławie orzekającej o winie, D. J. Clayton, *The Administration of the County Palatine of Chester, 1442–1485*, Chetham Society vol. XXXV, Third Series, Manchester 1990, s. 225–226.

⁷ W 1409 r. kandydat na przysięgłego został wyłączony ze względu na to, że pochodził z sąsiedniej setni (Mich. 11 Hen. 4 pl. 5, fol. 2b), <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=15983> (22. 08. 2008). Wymóg powołania listy kandydatów na przysięgłych z sąsiedztwa (*de vicineto*) uległ w XVI w. złagodzeniu – J. S. Cockburn, *Calendar of Assize Records...*, s. 57.

⁸ Wobec przysięgłych obowiązywał cenzus majątkowy ograniczający możliwość zasiadania w ławie tylko do określonej kategorii obywateli. W drugiej połowie XIII w. ustalono kwalifikacje majątkowe przysięgłych na poziomie 20 i 40 szylingów (Statut Westminster II z 1285 r.), a następnie w 1293 r. – 40 s i 100 s, w zależności od tego, czy *juratores* mieli pełnić swoje obowiązki w granicach swojego hrabstwa (*county*), czy poza ich obszarem (A. Musson, *Public Order and Law Enforcement: The Local Administration of Criminal Justice, 1294–1350*, Woodbridge 1996, s. 192). Jednakże w sprawach karnych w 1414 r. wprowadzono generalną zasadę, że majątek taki powinien przynosić roczny dochód 40 *shillings*. Zob. J. Bellamy, *Crime and Public...*, s. 145–146; por. id., *The Criminal Trial in Later Medieval England*, Toronto 1998, s. 100; J. H. Baker, *Criminal courts and procedure at common law, 1550–1800*, [w:] *Crime in England 1500–1800*, red. J. S. Cockburn, London 1977, s. 23. W 1364 r. szeryf został ukarany za powołanie na listę kandydatów na przysięgłych, którzy nie posiadali odpowiedniego majątku, *Liber Assisarum*, pl. 19, fol. 227a–227b, <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=13409> (22. 08. 2008); por. też sprawę z 1454 r. (32 Hen. VI, pl. 14, fol. 26b–27a), <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=18829> (22. 08. 2008). W drugiej połowie XVI w. zarzut niespełnienia wymogów majątkowych jako podstawa zastosowania wyłączenia przysięgłych (tzw. *challenge for insufficiency*) nie był wystarczający, J. S. Cockburn, *Calendar of Assize Records...*; por. też *Reeves' History of the English Law, from the Time of the Romans to the End of the Reign of Elizabeth*, red. W. F. Finlason, Philadelphia 1880, vol. IV, s. 449, 451; por. też *The Reports of Sir John Spelman*, red. J. H. Baker, vol. II, Selden Society vol. 94, London 1977, s. 107.

⁹ Podobna procedura stosowana była również w sprawach cywilnych, J. B. Thayer, *A Preliminary Treatise on Evidence at the Common Law*, Boston 1898, s. 123–124.

oskarżonego.¹⁰ Autor traktatu *Fleta* podał opis procedury dotyczącej ustalenia prawdziwości *challenges*, wskazując, że jeżeli podnoszone zarzuty nie zostały potwierdzone, przysięgli zostawali powoływani do składu ławy.¹¹

Kształtowanie się uprawnień podsądnego do wyłączenia przysięgłych miało ponadto związek ze szczególnym charakterem ławy, której członkowie często orzekali na podstawie prywatnej wiedzy o popełnionym czynie (tzw. *self-informing jury*)¹² oraz praktyką zasiadania przysięgłych w obu ławach – zarówno oskarżającej, jak i rozstrzygającej o winie oskarżonego (*petty jury*, *trial jury*).¹³ Przysięgli byli powoływani, aby wydać jednomyślny werdykt, który miał znajdować oparcie w ich własnych wiadomościach o okolicy. Nic zatem dziwnego, że w składach ławy mogli zasiadać pokrzywdzeni czy oskarżyciele, którzy wskazali na *eyre* czyny karalne i osoby podejrzane.¹⁴ Pochodzący z końca XIII w. traktat Britton przewidywał już wyraźnie, że podsądny mógł wyłączyć jego oskarżycieli ze składu ławy orzekającej o winie.¹⁵

Niezwykle interesujący przykład dotyczący procedury wyłączenia przysięgłych odnajdujemy w sądowych księgach rocznych (*Year Books*) z okresu panowania Edwarda I. W 1293 r. oskarżony o zgwałcenie Sir Hugh, po nieskutecznym żądaniu przyznania mu dobrodziejstwa kleru, nie zgodził się na podjęcie decyzji w przedmiocie jego winy przez zasiadających w *petty jury* oskarżycieli. Pouczony następnie przez sędziego *Et si vos velitis legem comunem refutare, vos portabilis poenam inde ordinatam*, wyraził akceptację na osądzenie, zastrzegając sobie jednak prawo do wyłączenia (*calumpnias*) z ławy orzekającej jego oskarżycieli. Sę-

¹⁰ J. F. Stephen, *A History...*, s. 303. Por. sprawę Thomasa Karver z 1444 r. – C. A. F. Meekings, *Thomas Kerver's Case, 1444*, "The English Historical Review" 1975, nr 355, s. 335.

¹¹ „[...] *appellans et appellatus amouere poterunt iuratores legitime suspectos, nec sufficet in aliqua iurata calumpniam apponere sine causa, quam si verificare non poterit per non calumpnatos, calumpnias iurare compellatur*” – *Fleta*, s. 86.

¹² Szerzej na ten temat D. Klerman, *Was the jury ever self informing*, [w:] *Judicial Tribunals in England and Europe, 1200–1700. The Trial in History*, vol. I, red. M. Mulholland i B. Pullan, Manchester 2003, s. 58 i n. oraz literatura tam powołana.

¹³ S. F. C. Milsom, *Historical Foundations of the Common Law*, London 1969, s. 360; J. Bellamy, *Crime and Public...*, *op. cit.*, s. 145.

¹⁴ B. A. Hanawalt, *Crime and Conflict in English Communities 1300–1348*, Cambridge 1979, s. 41; A. Musson, *Public Order...*, s. 197; J. S. Cockburn, *Calendar of Assize Records...*, s. 60.

¹⁵ Po tym jak oskarżony zdał się na okolicę, a kandydaci na przysięgłych stawili się w sądzie, oskarżony mógł dokonać ich wyłączenia w następujący sposób: *Sir, this man ought not to be upon the jury, because he indicted me, and I presume of him and all those who indicted me, that they still bear the same ill will against me as when they indicted me. And we will that, where a man's life is at stake, this exception shall be allowed* – Britton, red. F. M. Nichols, Oxford 1865, vol. I, s. 30. Do tej wypowiedzi wyraźnie nawiązywał Autor traktatu *The Mirror of Justices: Challenges may be made against jurors... in this manner: Sir, such an one is not a fit juror, for he is one of those who indicted me of mortal crime, so that if I was not destroyed I owe him no thanks for that, and thus he is my mortal enemy* – *The Mirror of Justices*, s. 116.

dzia przychylił się do żądania oskarżonego, wskazując, aby było ono wykonane *viva voce* przez samego podsądnego. Sir Hugh przyznał się jednak, że nie potrafi odczytać zarzutów z posiadanej przez siebie listy. Sędzia wyznaczył Nicholasa z Leicester, aby ten dyskretnie odczytał żądane wyłączenia podsądnemu, a następnie Sir Hugh wypowiedział je osobiście. Na podstawie tak przeprowadzonej procedury oskarżony skutecznie wyrugował z ławy orzekającej o winie osoby, które wcześniej wskazały go jako podejrzanego.¹⁶

Z drugiej jednak strony Korona była zainteresowana, aby w skład ławy orzekającej wchodził członek ławy oskarżającej.¹⁷ Chodziło bowiem o zapewnienie skuteczności działania aparatu akuzacyjnego, którego przedstawiciele zabezpieczaliby w ławie orzekającej poparcie dla wniesionego wcześniej oskarżenia. Ponadto skazanie podsądnego uniemożliwiało mu podjęcie kroków odwetowych wobec jego oskarżycieli.¹⁸ Również względy organizacyjne i szybkość postępowania przemawiały za partycypowaniem w składzie *trial jury* członków ławy oskarżającej.¹⁹ Stanowisko Korony eksponuje wyraźnie wypowiedź *Chief Justice* Roberta Parvynga przewodzącego na *Oyer and Terminer* w 1340 r. W rozpatrywanej wówczas sprawie byłego sędziego Richarda Willoughby'ego w skład ławy orzekającej wchodził między innymi również jego oskarżyciele. Parvyng wskazał wyraźnie, że *trial (enquest)* powinien być przeprowadzony przy uczestnictwie 'oskarżycieli i innych' (*enditours et autres*) i 'byłoby niedobrze dla Króla', gdyby oskarżyciele nie zasiadali w *petty jury*.²⁰

¹⁶ *Year Books of the Reign of King Edward the First: Years XXX and XXXI*, red. A. J. Horwood, London 1863, s. xlv-xlvii, 529-532; por. M. T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066-1307*, Oxford 1993, s. 275; J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 52 przyp. 46. Osobiste działanie podsądnego było dodatkowo uwarunkowane regułą zakazującą pomocy prawnej dla oskarżonego w sprawach wszczętych w ramach *indictment*. Dopuszczano natomiast możliwość skorzystania z obrońcy przy wyłonieniu się wątpliwości prawnych (*on points of law*), w ramach oskarżenia prywatnego (*appeal*), oraz w sprawach o *misdeemeanour*. Szerzej na ten temat J. B. Post, *The Admissibility of Defence Counsel in English Criminal Procedure*, [w:] *Custom, Courts, and Counsel. Selected Papers of the 6th British Legal History Conference Norwich 1983*, red. A. Kiralfy, M. Slatter, R. Virgoe, London 1985, s. 23-32; K. Baran, *Strony procesowe przed angielskimi sądami karnymi doby Tudorów i wczesnych Stuartów (do roku 1640)*, Kraków 1994, s. 59; J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 36-37; D. Seipp, *Crime in the Year Books*, [w:] *Law Reporting in Britain. Proceedings of The Eleventh British Legal History Conference*, red. C. Stebbings, London 1995, s. 22-26.

¹⁷ Osoby należące do bliskiego otoczenia Króla mogły spodziewać się jego przychylności w usunięciu ze składu *petty jury* oskarżycieli. W 1305 r. znajdujemy ciekawą informację o korespondencji do sędziego Brabazon, w której książę Edward zwracał się z prośbą o to, by jego przyjaciel, oskarżony o morderstwo, był sądzony przez ławę niezawierającą w swoim składzie członków *presenting jury* - T. F. T. Plucknett, *A Concise History of the Common Law*, London 1940, s. 120.

¹⁸ J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 51, przyp. 45.

¹⁹ A. Musson, *Public Order...*, s. 199.

²⁰ *Year Books of the Reign of King Edward the Third: Years XIV and XV*, red. L. O. Pike, London 1889, s. xxv-xxviii, 260-261. Por. też K. Baran, *Dawny angielski proces karny. (Do połowy XVII stulecia)*, „Kraakowskie Studia Prawnicze” 1978, rok XI, s. 135; J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 28.

Stanowisko takie spotkać się musiało z silną opozycją, skoro w innym kierunku zaczęło zmierzać angielskie prawo statutowe. Już bowiem w 1341 r. oraz 1343 r. w *Rotuli Parliamentorum (Rolls of Parliament)* zarejestrowano argumentację, że członkowie *presenting jury* nie powinni zasiadać w ławie rozstrzygającej w przedmiocie winy, dopuszczając przy tym możliwość wyrugowania oskarżycieli.²¹ Ostatecznie statutem Edwarda III z 1352 r. wprowadzono do ustawodawstwa angielskiego regulę, że w sprawach o *felony* i *trespass*²² podsądny wniesionym sprzeciwem mógł skutecznie wykluczyć oskarżycieli ze składu ławy orzekającej o winie.²³

Możliwość wyłączenia przysięgłych-oskarżycieli prowadziła do rozdzielenia funkcji ławy oskarżającej i ławy orzekającej o winie. Zwrócić jednak należy uwagę na fakt, że statut nie zakazywał praktyki zasiadania oskarżycieli w ławie orzekającej o winie i często przyjmowano wąską interpretację statutu z 1352 r.,²⁴ nie odwołując się do jego celu. Możliwość zasiadania oskarżycieli w ławie orzekającej o winie była ograniczona ewentualną inicjatywą podsądnego, który mógł zastosować wyłączenie. Brak zatem *challenge* prowadził do zaprzysiężenia oskarżycieli w *petty jury*. Stąd już w *Patent rolls* odnajdujemy w 1393 r. sprawę Johna Warde, któremu udzielono łaski monarszej (*pardon*) po tym, jak na *Gaol Delivery* w Norwich został uznany za winnego popełnionych przestępstw, a następnie ustalono, że w ławie orzekającej zasiadało czterech z jego oskarżycieli.²⁵ W literaturze wskazuje się, że procedura pełnienia przez oskarżycieli funkcji przysięgłych w *petty jury* była stosowana jeszcze w okresie panowania Tudorów.²⁶

PRAWO BEZWZGLĘDNEGO WYRUGOWANIA KANDYDATÓW NA JURATORES

Niejasna pozostaje natomiast geneza prawa oskarżonego do bezwzględnego wyłączenia przysięgłych.²⁷ Ani Bracton, ani Britton nie wspominają o takim upraw-

²¹ A. Musson, *Public Order...*, *op. cit.*, s. 201.

²² Co ciekawe, w 1467 r. w sprawie o *trespass* negatywnie rozpatrzono wyłączenie przysięgłego na tej podstawie, że był on członkiem ławy oskarżającej. Zapis w *Year Books* wskazuje dodatkowo, że w sprawach o *felony* okoliczność ta była podstawą do zastosowania wyłączenia głównego (*principal challenge*), Pasch. 7 Edw. IV, pl. 11, fol. 4b, <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=19904>, (22.08.2008); por. Reeves' *History...*, vol. IV, *op. cit.*, s. 59.

²³ J. G. Bellamy, *The Tudor Law of Treason. An Introduction*, Toronto 1979, s. 167; S. F. C. Milsom, *Historical Foundations...*, *op. cit.*, s. 360.

²⁴ J. Clayton, *The Administration...*, *op. cit.*, s. 226.

²⁵ „[...] the four persons who made oath upon the delivery of the said John Warde were his indicters for the said felony, it seemed good to the said justices to respite execution of the said judgment as erroneous and revocable.”, *Calendar of Patent Rolls Preserved in the Public Record Office: Richard II, 1391-1396*, Vol. V, London 1909, s. 338, <http://sdr.lib.uiowa.edu/patentrolls/r2v5/body/Richard2vol5page0338.pdf> (22.08.2008).

²⁶ J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 28.

²⁷ Maitland wskazywał: *Of the 'peremptory challenges' of our later criminal procedure we have seen nothing in this age* (F. Pollock, F. W. Maitland, *The History English Law...*, s. 621).

nieniu. Autor traktatu *Fleta* najwyraźniej nie dopuszczał możliwości wyłączenia bez wskazania jego podstaw.²⁸

Pierwsze wzmianki dotyczące wyłączenia bezwzględnego pojawiają się w kontekście uprawnień oskarżycieli, którzy występowali w imieniu Króla. Korona posiadała nieograniczone prawo do wyłączenia peremptoryjnego do 1302 r., kiedy to uchwalony został akt zwany *Ordinatio de inquisitionibus* (*The Ordinance for Inquests*). Statut Edwarda I, będący reakcją na petycję więźnia Canterbury *gaol* Simona Parkera,²⁹ zakazywał praktyki rugowania przysięgłych *quod non boni sunt pro Rege*, co prowadziło do nieuzasadnionego przedłużania postępowania i przetrzymywania oskarżonych w więzieniach. Od tego momentu Korona posiadała prawo do wyłączenia przysięgłych po wskazaniu *certam causam calumniae*, która następnie miała być zweryfikowana zgodnie ze zwyczajem sądowym. Praktyka zmodyfikowała jednak to uprawnienie. Po uchwaleniu statutu z 1302 r. wykształciła się instytucja określana mianem *stand by for the Crown* bądź po prostu *stand by*. Polegała ona na tym, że wyznaczone przez Koronę nazwiska kandydatów na przysięgłych były tymczasowo pomijane przy powoływaniu ławy. Jeżeli następnie ława zastała zaprzysiężona, w jej składzie nie zasiadały wskazane wcześniej osoby. Jeżeli natomiast w wyniku przeprowadzanej selekcji nie udało się zaprzysięść 12 *jurors*, Korona – aby wyrugować wyznaczone wcześniej osoby – musiała podać powody ich wyłączenia, czyli zastosować *challenge for cause*.³⁰

W zakresie uprawnień oskarżonego prawo powszechnie wykształciło regułę, że w sprawach o zdradę stanu (*high treason*) oraz *felony* podsądny miał prawo peremptoryjnego wyłączenia 35 przysięgłych, a zatem mniej niż trzech kompletnych składów ławy.³¹

Wczesne przykłady wyłączenia peremptoryjnego inicjowanego przez oskarżonego odnajdujemy na Northamptonshire *Eyre* z 1329–1330 r.³² W księgach

²⁸ *Fleta*, s. 86.

²⁹ Por. *Selected historical essays of F. W. Maitland*, red. H. M. Cam, Cambridge 1957, s. 65–66.

³⁰ W praktyce instytucja *stand by* była rzadko stosowana. Zob. por. J. F. Stephen, *A History...*, s. 301–303; J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 36; por. J. B. Howell, *State Trials*, vol. XXVI, London 1819, s. 1235–1236. Por. jednak sprawę Throckmorta, w której oskarżyciel wyrugował dwóch kandydatów przysięgłych. Zapytany następnie przez oskarżonego o motywy rugowania *Serjeant Dyer* wskazał, że nie jest to wymagane. J. G. Bellamy, *The Tudor Law...*, s. 141.

³¹ S. F. C. Milsom, *Historical Foundations...*, s. 360; J. Bellamy, *The Law of Treason in England in the Later Middle Ages*, Cambridge 1970, s. 166; H. R. T. Summerson, *The Early Development of the Peine Forte et Dure*, [w:] *Law, Litigants and the Legal Profession*, red. E. W. Ives, A. H. Manchester, London 1983, s. 124; id. *Suicide and the Fear of the Gallows*, „The Journal of Legal History” 2000, vol. 21, s. 53; J. H. Baker, *An Introduction...*, s. 581. Zasada prawa do wyłączenia 35 przysięgłych została potwierdzona m.in. w orzeczeniach z 1488 r. oraz 1498 r. (Mich. 14 Hen. VII, pl. 16, fol. 7a), <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=21819> (22.08.2008), por. *The Reports of Sir John Spelman*, vol. II, s. 108; J. H. Baker, *The Oxford History...*, s. 517.

³² *The Eyre of Northamptonshire, 3–4 Edward III (1329–1330)*, vol. I, red. D. W. Sutherland, Selden Society, vol. 97, London 1983, s. 179. Wydaje się, że procedura wyłączenia peremptoryjnego zastoso-

sądowych z tej sesji znajdują się trzy zapiski wskazujące, że oskarżony miał prawo do wyłączenia dwóch składów ławy przysięgłych. Również nota w księgach rocznych (*Year Books*) pochodząca z 1343 r. wskazuje wyraźnie, że oskarżony był uprawniony do wyłączenia przysięgłych *sauns cause*, jeżeli nie prowadziło to do wyrugowania trzech składów ławy.³³ John Fortescue w swoim XV-wiecznym dziele *De Laudibus Legum Angliae* podkreślał, że oskarżony mógł *in favorem vitae* skutecznie wyłączyć 35 przysięgłych z przedstawionej przez szeryfa listy.³⁴ Dopiero statut Henryka VIII z 1530 r. ograniczył liczbowo *peremptory challenges* do 20 kandydatów na przysięgłych w sprawach o *petit treason*, morderstwo (*murder*) i przestępstwa z kategorii *felony*.³⁵

Generalnie przyjęto zasadę, że *peremptory challenge* dostępne jest dla oskarżonego tylko w sprawach gardłowych (*capital cases*).³⁶ Konstrukcja ta nie była do końca akceptowana w sprawach o zdradę stanu (*high treason*), pomimo stosowania jej w praktyce. W 1454 r. sędziowie zasiadający w *King's Bench* oraz *Common Pleas* wyraźnie uznali, że *in favorem vitae* oskarżony o zdradę również posiada prawo do wyłączenia bezwzględnego.³⁷ Jednakże – jak wskazują zapisy w *Raports* Johna Spelmana, sędziego *King's Bench* w latach 1531–1546 – możliwość skorzystania przez oskarżonego z wyłączenia *peremptoryjnego* w trybie oskarżenia *indictment* w sprawach o zdradę stanu wywoływała wątpliwości w gronie sędziowskim.³⁸ W 1541 r. wyeliminowano nawet możliwość bezwzględnego wyłączenia przysięgłych w sprawach o zdradę oraz jej zatajenie (*misprison the treason*). Jednakże statut Filipa i Marii z 1555 r. przywrócił zasadę wyłączenia 35 *juratores* w sprawach o zdradę główną.³⁹

sowana na *eyre* w latach 1329–1330 nie była nową instytucją w obrębie *common law*, ale stanowiła kontynuację starszej praktyki.

³³ *Year Books of the Reign of King Edward The Third, Year XVII*, red. L. O. Pike, London 1901, s. 280–281, note 8. Sprawa ta została również zarejestrowana w *Liber Assisarum 17 Edward III*, no. 6, <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=10417> (22.08.2008).

³⁴ Poza tym Fortescue podkreślił, że: *the accused man can challenge them in the form described above as that which ought to be used in real actions*, Sir John Fortescue, *De Laudibus Legum Anglie*, red. S. B. Chrimes, Cambridge 1949, s. 57–59, 65. Na uwagę zasługuje zastosowana przez Fortescue maksyma '*in favorem vitae*', która była używana już wcześniej przez prawników angielskich jako swoiste domniemanie w *common law*, działające na korzyść oskarżonego. D. Seipp, *Crime in the Year Books*, s. 31; por. też *Readings and Moots at the Inns of Court in the Fifteenth Century*, vol. II, red. S. E. Thorne i J. H. Baker, Selden Society vol. 105, London 1990, s. 180, Harley Ms. 1691; W. Staunford, *Les Plees del Coron* (1583), Lib. 3, Cap. 7, s. 157b.

³⁵ J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 305, przypis 117.

³⁶ *Ibid.*, s. 36; J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 100.

³⁷ *Indictment* przeciwko Robertowi Poynings (Hil. 32, Hen. VI, pl. 14, fol. 26b–27a), *op. cit.*

³⁸ *The Reports of Sir John Spelman*, vol. I, red. J. H. Baker, Selden Society vol. 93, London 1976, pl. 11, s. 37. Por. też późniejsze wypowiedzi na ten temat w sprawie Duke of Norfolk z 1571 r. (Mich. Term), *Reports from the Lost Notebooks of Sir James Dyer*, red. J. H. Baker, Selden Society vol. 110, London 1994, s. 243.

³⁹ Por. J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 305 przypis 117.

Uprawnienie do wyłączenia peremptoryjnego występowało zarówno w trybie ścigania przez *indictment*, jak i w podstawowym trybie oskarżenia prywatnego (*appeal*). W ramach specjalnego trybu ścigania prywatnego – *approvement* oskarżonemu przyznawano prawo do wyrugowania *juratores*. O ile początkowo w trybie *approvement* również oskarżyciel posiadał możliwość skorzystania z tej taktyki procesowej, to w późniejszym okresie przeważała opinia, że wyłączenie bezwzględne jest niedopuszczalne dla *approver-a*.⁴⁰

Z prawa do wyłączenia nie mógł skorzystać *peer* oskarżony przed izbą wyższą parlamentu, gdy ta działała jako sąd parów lub przed specjalną komisją pod przewodnictwem Lorda High Steward. Niepodlegająca wyłączeniu pozycja para została potwierdzona w sprawie Lorda Darcy z 1537 r. oraz Duka of Somerset z 1551 r.⁴¹ Członkowie sądu parów nie podlegali wyłączeniu ze względu na to, że nie tworzyli oni formalnie *jury*, skoro nie podlegali zaprzysiężeniu, a ich decyzja nie musiała być jednomyślna.⁴² W literaturze podkreśla się dodatkowo, że parowie nie mogli być wyrugowani ze względu na ich rolę jako sędziów rozstrzygających kwestie prawne.⁴³

Wypowiedź Richarda Littletona, benchera w Inner Temple – jednej z czterech szkół prawniczych Londynu – pochodząca prawdopodobnie z 1493 r., wskazuje, że wyłączenie peremptoryjne stanowiło normalną praktykę ze względu na to, że oskarżony często nie miał odwagi wskazać podstawy swojego żądania i zastosować *challenge for cause*.⁴⁴ Zachowanie podsądnego mogło być powodowane obawą przed negatywną reakcją ostatecznie zaprzysiężonego składu ławy oraz zwiększeniem prawdopodobieństwa skazania.

⁴⁰ *Approver* John Shirlok wyłączył 10 osób z listy kandydatów na przysięgłych – mających sędzić jedną z osób oskarżonych przez niego – *A Cambridgeshire gaol delivery roll, 1332–1334*, E. G. Kimball, Cambridge 1978, s. 19. Por. Editing Notes w sprawie Trin. 9 Hen. 5, pl. [1] (not 21), fol. 7b (nr 1421.048) oraz przywołany tam *The abridgement of the booke of assises*, fol. 77, <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=16648> (4.10.2008 r.).

⁴¹ J. G. Bellamy, *The Tudor Law...*, s. 141.

⁴² J. H. Baker, *The Oxford History...*, s. 521. Por. też inaczej K. Baran, *Strony procesowe...*, s. 74. Par mógł być sądzony tylko przez równych jemu. Nie mógł zatem odmówić poddania się sądowi parów i w to miejsce zdać się na okolicę. W sprawie Lorda Dacre z 1534 r. rozstrzygnięto tę kwestię, powołując się na zapis art. 39 *Magna Charta Libertetum* z 1215 r., *The Reports of Sir John Spelman*, vol. I, *op. cit.*, s. 54. Szerzej na temat art. 39 M. L. Klementowski, *Angielskie tradycje ochrony wolności osobistej*, [w:] *Państwo – Prawo – Myśl prawnicza. Prace dedykowane Prof. G. L. Seidlerowi w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, Lublin 2003, s. 108–110.

⁴³ K. Baran, *Strony procesowe...*, s. 74.

⁴⁴ „[...] when their lives are at stake they do not have the courage to show the special cause of their challenge”, *The Reports of Sir John Spelman*, vol. II, *op. cit.*; zob. też J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 100. Por. też podobnie „when his life is at risk he is so troubled in his mind through fear of death that he has neither the boldness nor the presence of mind to show cause; and because the law presumes that he has a secret cause in mind, which he does not know how to show in a suitable manner, he may therefore challenge thirty-five peremptorily without showing cause” – *Readings and Moots...*, vol. II, s. 276.

WYŁĄCZENIE PRZYSIĘGLYCH JAKO TAKTYKA PROCESOWA OSKARŻONEGO

Instytucja wyłączenia przysięgłych (*challenging the jurors*) zaczęła być postrzegana zarówno przez oskarżonych, jak i sędziów jako możliwość tymczasowego odciążenia procesu. Dochodziło bowiem do sytuacji, że po przeprowadzeniu przez oskarżonego rugowania pozostała liczba kandydatów na przysięgłych była niewystarczająca do zaprzysiężenia pełnego składu ławy.⁴⁵ Już autor traktatu Britton przewidywał, aby w takim przypadku wyznaczać kolejny dzień, a szeryf wezwał nowych kandydatów na przysięgłych.⁴⁶ W sprawie z 1444 r. Thomas Kerver oskarżony o *high treason*, najpierw stosując wyłączenie peremptoryjne, a następnie *challenge for cause* doprowadził do sytuacji, że przedstawiona wcześniej przez szeryfa lista 108 kandydatów na przysięgłych, wobec niestawiennictwa części z nich, była niewystarczająca do ukonstytuowania ławy. Kerver trafił do Tower, gdzie przez tydzień oczekiwał na kontynuację procesu. Przewodniczący w tej sprawie sędzia John Fortescue zażądał, aby szeryf wprowadził na listę dodatkowo 50 osób. Dopiero składająca się ze 144 nazwisk lista pozwoliła skutecznie zabezpieczyć dalszy bieg postępowania oraz zaprzysiąc 12 przysięgłych.⁴⁷

Również w procesie złożonym podmiotowo, gdy sprawa dotyczyła kilku współsprawców, każdy z oskarżonych mógł skorzystać z wyłączenia przysięgłych. Mogło zatem dojść do sytuacji, że proces przeciwko kilku podsądnym był zablokowany z powodu zastosowanych wyłączeń. W 1469 r. na gruncie oskarżenia prywatnego (*appeal*) zapadła decyzja, że wyłączenie peremptoryjne wykorzystane przez jednego z podsądnych odnosiło również skutek wobec innych oskarżonych.⁴⁸

Jak wynika ze źródeł, obok skorzystania z prawa do wyłączenia przysięgłych, oskarżeni mogli skutecznie stosować dodatkowo inne środki taktyczne celem odwlekania ostatecznego rozstrzygnięcia. W 1306 r. odnajdujemy interesującą

⁴⁵ Szeryf był wówczas zmuszony rytmem do uzupełnienia listy kandydatów na przysięgłych. Praktykowano również rozwiązanie, że osoby obecne na sali sądowej mogły być powołane do roli przysięgłych (*jurors de circumstantibus*). Por. J. H. Baker, *The Oxford History ...*, *op. cit.*, s. 359–360; J. S. Cockburn, *Calendar of Assize Records...*, *op. cit.*, s. 60.

⁴⁶ Britton, *op. cit.*, s. 30.

⁴⁷ C. A. F. Meekings, *Thomas Kerver's Case...*, *op. cit.*; por. też 15 Edw. IV, pl. 19, fol. 33b (1475), <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=20423>.

⁴⁸ Oskarżenie prywatne (*appeal*) przeciwko *Beauchamp* (1469), 9 Edw. IV, pl. 40, fol. 27b–28a, <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=20121> (22.08.2008); *The Commentaries or Reports of Edward Plowden of the Inner Temple*, Part I, London 1816, s. 100–101. Por. jednak w sprawie *R. v. Thymbleby and Gray* (1557), wyrugowani przez oskarżonego Dennisa Thymbleby *jurors* decydowali o winie drugiego z podsądnych (Johna Gray), który zrezygnował z zastosowania wyłączenia przysięgłych („*he said that he would refuse no man [i. e. of the jurors], and thus waived his challenge*”) – *The Reports of William Dalison, 1552–1558*, red. J. H. Baker, Selden Society, vol. 124, London 2007, s. 135–136; *Reports of Cases Taken and Collected by Sir James Dyer*, Part II, London 1794, s. 152b.

sprawę Johna, syna Warina le Grovenur, który został oskarżony (*appealed*) o zabójstwo Richarda, syna Roberta z Pulford. Pojmany na ziemi administrowanej przez earla Chester i postawiony przed sądem nie chciał odpowiadać na postawione mu zarzuty i udawał niemego. Gdy ustalono, że milczenie oskarżonego nie było spowodowane jego naturalnymi właściwościami, *consideratum est quod predictus Johannes comitetur prisone forti et dure ad dietam quousque*.⁴⁹ Ponownie wprowadzony na rozprawę nie reagował na zadawane mu pytania i został zesłany do więzienia. Zastosowane środki *forte et dure* były na tyle skuteczne, że oskarżony wezwany po raz kolejny przed sąd zaprzeczył wszystkim postawionym mu zarzutom i zdał się na okolicę. Po zaprzysiężeniu sześciu członków ławy podsądny wyłączył wszystkich pozostałych i został ponownie odesłany do więzienia *quod interim habeat victualia sua necessaria tanquam acceptator communis legis*.⁵⁰

Oskarżony mógł skutecznie hamować sprawne prowadzenie postępowania poprzez ujawnienie swoich współników oraz wystąpienie przeciwko nim z formalnym oskarżeniem (*approvement*).⁵¹ Perspektywa wolności, jaka była legalnie gwarantowana oskarżycielowi (*approver*), mogła być urzeczywistniona tylko wtedy, gdy ten udowodnił prawdziwość swoich twierdzeń, najczęściej przy pomocy pojedynku sądowego. Jednakże osoby przez niego oskarżone mogły zwrócić się do ławy przysięgłych o rozstrzygnięcie sporu. *Approver*, przewidując możliwość uniewinnienia oskarżonych, mógł w celu wydłużenia procesu zastosować wyłączenie przysięgłych mających rozstrzygnąć w przedmiocie wysuniętych przez niego zarzutów. Taka taktyka mogła być ukierunkowana na zorganizowanie ucieczki z więzienia czy umożliwienie odpowiedniego przygotowania się do żądania *benefit of clergy*.⁵² W końcu *approver* mógł również oczekiwać na uzyskanie aktu łaski ze strony monarchy.⁵³

⁴⁹ Mowa tu o *prisone forte et dure*, które było połączeniem uwięzienia podsądnego z zastosowaniem szczególnie rygorystycznego sposobu odżywiania lub nawet z przyciskaniem jego ciała ciężarami. Był to specyficzny rodzaj przymusu procesowego bądź kary procesowej stosowanej wobec podsądnego w odpowiedzi na odmowę zdania się na okolicę czy wyłączenie przysięgłych ponad dopuszczalną liczbę. Zagadnieniem tym zająłem się szerzej w artykule *Peine forte et dure w Anglii do końca XV w.* – „Studia Iuridica Lublinensia” 2009, t. XII, s. 235–260.

⁵⁰ National Archives, Kew [CHES 29/17 m. 13]; por. także *The Journal of the British Archaeological Association* 1850, vol. V, s. 189–191. Autor dziękuje uprzejmie doktorowi P. Brandowi z *All Souls College, Oxford* za odesłanie do tej interesującej sprawy.

⁵¹ Szerzej na ten temat: F. C. Hamil, *The King's Approvers: A chapter in the history of English criminal law*, *Speculum* 1936, vol. XI, s. 232–58; A. Musson, *Turning King's Evidence: The Prosecution of Crime in Late Medieval England*, „Oxford Journal of Legal Studies” 1999, vol. 19, s. 472–473; J. Rörkasten, *Some Problems of the Evidence of Fourteenth-Century Approvers*, [w:] *Custom, Courts, and Counsel. Selected Papers of the 6th British Legal History Conference Norwich 1983*, red. A. Kiralfy, M. Slatter, R. Virgoe, London 1985, s. 14–22.

⁵² Dobrodziejstwo kleru przysługiwało osobie duchownej (*clericus*) i umożliwiało uniknięcie kary przewidzianej prawem świeckim za popełnienie czynu przestępnego, który był *clergyable*. Szerzej

Skutecznie wysuwane wyłączenia mogły prowadzić również do powstania problemów natury dowodowej. W szczególności wczesny rozwój ławy przysięgłych dowodzi, że jej członkowie posiadali wiedzę o zarzucanym oskarżonemu czynnie (*self-informing jury*). Wyrugowanie zatem przysięgłych mogło ułatwić oskarżonemu przeforsowanie korzystnego rozstrzygnięcia ze względu na brak źródeł dowodowych.⁵⁴

KONSEKWENCJE NADUŻYCIA PRAWA DO WYŁĄCZENIA PRZYSIĘGŁYCH

Wyłączenie peremptoryjne następowało na samo (pozbawione motywów) żądanie strony. O ile zatem subiektywne przekonanie oskarżonego o nieprzychylności sędziów było wystarczające do ich wyłączenia, to wykształcenie reguły wyłączenia 35 kandydatów na przysięgłych oraz przedstawione powyżej wyjątki niosły ze sobą ograniczenia dotyczące tego prawa.

Dalsze zakreślenie granic prawa do wyłączenia przysięgłych było konieczne ze względu na zagwarantowanie szybkości postępowania i przeciwdziałanie jego przewlekłości oraz z uwagi na wspomniane powyżej komplikacje w sferze dowodowej. O ile jednak prawo przewidywało ograniczenia skorzystania z prawa do wyłączenia przysięgłych, to nie zawierało żadnych wskazówek odnośnie do sankcji za jego nadużycie.

Praktyka sądowa oscylowała generalnie wokół dwóch rozwiązań. Najwcześniejsza koncepcja przewidywała, że oskarżony, który przekroczył swoje uprawnienia, był odsyłany do więzienia lub dodatkowo, jeżeli wyłączył trzy składki ławy, był poddawany *peine forte et dure*.⁵⁵ W 1329 r. *Chief Justice* Geoffrey le Scrope, dał wyraźnie do zrozumienia oskarżonemu, że wyłączenie trzech składków ławy prowadzi do zastosowania *peine forte et dure*. Nie bacząc na ostrzeżenia, podsądny odrzucił trzy kolejne składki *jury*, w wyniku czego został poddany *vostre penance*. Już jednak w następnej sprawie oskarżony o zabójstwo, również ostrzeżony przez sędziego, odstąpił od przekroczenia dopuszczalnej liczby wyłączeń.⁵⁶

na ten temat: K. Baran, *Kilka uwag na temat dobrodziejstwa kleru w dawnej angielskiej procedurze karnej*, [w:] *Dziedzictwo prawne XX wieku*, Kraków 2001, s. 107–112.

⁵³ Por. A. Musson, *Turning King's Evidence...*, s. 472–473.

⁵⁴ B. A. Hanawalt, *Crime and Conflict...*, s. 41; A. Musson, *Public Order...*, s. 196.

⁵⁵ Na sesji w Northampton w 1333 r. John Dounedale wyłączył 36 kandydatów na przysięgłych. Zapytany następnie przez sędziego, czy chce poddać się werdyktowi wydanemu przez *jury*, zaprzeczył, prawdopodobnie uważając, że uniknie procesu lub obawiając się, że nie będzie to *fair trial*. Ostatecznie sędzia zdecydował, że oskarżony powinien trafić do więzienia, gdzie będzie głodzony (*ad dietam*). A. Musson, *Public Order...*, s. 196; por. też B. A. Hanawalt, *Crime and Conflict...*

⁵⁶ *The Eyre of Northamptonshire...*, *op. cit.*, s. 179; por. też., *Year Books of Edward II*, vol. 5: *The Eyre of Kent, 6 & 7 Edward II (1313–1314)*, vol. 1, red. W. C. Bolland, F. W. Maitland, Selden Society, vol. 24, London 1910, s. 1-li.

W *Year Books* z okresu panowania Edwarda III odnajdujemy wyraźny zapis, że jeżeli oskarżony odrzucił trzy ławy, bez podawania przyczyny, traktowany był jako ten, który odmawia *lawful trial*.⁵⁷ Potwierdzone są jednak przypadki, że oskarżony, który nadużył uprawnień do wyłączenia przysięgłych ponad dopuszczalną granicę, mógł zostać skazany na śmierć.⁵⁸ W sprawach o *high treason*, w których *peine forte et dure* nie miało zastosowania⁵⁹, oskarżony odrzucając trzy ławy, stawał się w sytuacji *nihil dicit* i mógł być niemalże natychmiast skazany.⁶⁰

Konsekwencje nadużycia prawa do wyłączenia przysięgłych budziły jednak wątpliwości w sprawach o *felony*, co stało się przedmiotem ożywionej dyskusji. Rozstrzygnięcie tak postawionego zagadnienia prawnego, istotnego dla funkcjonowania instytucji wyłączenia przysięgłych w praktyce, jak też rozbieżność poglądów w tym względzie, uzasadniały konieczność zajęcia stanowiska przez wszystkich sędziów w Anglii. Przyjmowano, że na gruncie *indictment* oskarżony, który wyłączył 36 przysięgłych, powinien zostać poddany *peine forte et dure*.⁶¹

Niejednolite natomiast stanowisko prezentowano, gdy postępowanie karne zostało wszczęte z oskarżenia prywatnego. W 1487 r. oskarżony (*appellee*) został powieszony z powodu wyłączenia 36 kandydatów na przysięgłych.⁶² Rozstrzygnięcie to zapadło po konsultacji zarówno sędziów *Common Bench*, jak i *King's Bench*, którzy zdecydowali, że reguła ta powinna obowiązywać na wszystkich przyszłych *Assize circuits*.⁶³ Stanowisko takie uzasadnione było brzmieniem Statutu Westminsterkiego z 1275 r., zgodnie z którym mechanizm *forte et dure* był stosowany, gdy oskarżony nie zdał się na okolicę w sprawie prowadzonej *at the suit*

⁵⁷ Jeżeli natomiast posiadał uzasadnione powody, ława mogła być odwołana – *Year Books of the Reign of King Edward The Third, Year XVII*, red. L. O. Pike, London 1901, s. 280, note 8. Mogło zatem dojść do sytuacji, że oskarżony po osiągnięciu maksymalnie dopuszczalnej liczby wyłączeń peremptoryjnych mógł zastosować rugowanie *per causam*. W 1409 r. oskarżonemu o rabunek (*appeal of robbery*) odmówiono prawa do bezwzględnego wyłączenia po tym, jak nieskutecznie próbował wyrugować *for cause* kandydata przysięgłego – Hil. 10 Hen. 4, pl. 7, fol. 9a), <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=15974> (22.08.2008).

⁵⁸ W 1467 r. oskarżony wyłączył 37 przysięgłych i został powieszony – J. H. Baker, *The Oxford History...*, s. 517, przyp. 62.

⁵⁹ Por. jednak J. Bellamy, *The Law of Treason in...*, s. 62; Id., *The Tudor Law of Treason...*, s. 140.

⁶⁰ M. Hale, *Historia Placitorum Coronae. The History of the Pleas of the Crown*, Philadelphia 1847, vol. II, s. 267.

⁶¹ *Reports of Cases by John Caryll, Part I, 1485–1499*, J. H. Baker [red.], Selden Society, vol. 115, London 1999, s. 6; Mich. 3 Hen. VII, pl. 5, fol. 12a–12b, <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=21259> (22.08.2008).

⁶² Mich. 3 Hen. VII, pl. 5, fol. 12a (1488 r.), <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=21256> (22.08.2008). Por. też *Reports of Cases by John Caryll...*, *op. cit.*, s. 7.

⁶³ W notatniku Rogera Yorke'a odnajdujemy interesujący zapis pochodzący prawdopodobnie z drugiej poł. XVI w.: „*Note that in an appeal of felony or murder if the defendant challenges above the number of twenty he shall be hanged, [if] plaintiff demands execution against him. But upon indictment he shall be put to his penance. Thus there is a distinction.*” – *Reports of Cases from the Time of King Henry VIII*, vol. 1, red. J. H. Baker, Selden Society, vol. 120, London 2003, s. 93.

of the King. W *Year Books* odnotowano również wypowiedź sędziego Williama Husseya, który wskazał, że wcześniejsza praktyka zmierzała w takich przypadkach w kierunku poddania oskarżonego *peine forte et dure*.⁶⁴ Co ciekawe, w podobnej sprawie (*appeal of felony*) pochodzącej z końca XV w. wszyscy sędziowie wyraźnie zdecydowali, że oskarżony wyłączając 36 przysięgłych, powinien zostać poddany *peine forte et dure*.⁶⁵ Odmienne stanowisko w tej sprawie zajął *Serjeant* Thomas Kebell, odwołując się do statutu Westminsterkiego I (1275), który *expressis verbis* ograniczał *prisone forte et dure* tylko do postępowania prowadzonego w imieniu Króla (*a la Suite le Roy*).

Po uchwaleniu w XVI w. statutów Henryka VIII oraz Marii i Filipa, wyłącznie powyżej dopuszczalnej liczby przysięgłych nie narażało oskarżonego na utratę życia – czy to w wyniku zastosowania mechanizmów *forte et dure*, czy przez śmierć na szubienicy. *Challenges*, które wykraczały poza dopuszczalny limit, podlegały odrzuceniu, a proces był kontynuowany.⁶⁶

TRUDNOŚCI W PRAKTYCZNYM WYKORZYSTANIU WYŁĄCZENIA PRZYSIĘGŁYCH

Wyniki ostatnich badań przeprowadzonych przez A. Mussona wykazały, że w pierwszej połowie XIV w. stosowanie przez oskarżonych wyłączenia przysięgłych nie było rzadkością w praktyce sądowej.⁶⁷ Z kolei J. B. Post wysunął tezę, że już pod koniec XIV stulecia uprawnienie to stało się niemalże martwą instytucją prawną.⁶⁸ Wykazują to również badania J. Bellamy⁶⁹ oraz D. Clayton⁷⁰ dotyczące XV w.

⁶⁴ Za poglądem Husseya wyraźnie opowiedział się Hale: „*But for all this the better opinion of latter times, as well as of former is, that the judgement in case of such a peremptory challenge of above thirty-five at the common law before 22 H. 8. in case of felony was not an attainer but only penance according to the resolution of the judges in the time of E. 4 mentioned by Hussey*”, M. Hale, *Historia Placitorum Coronae...*, s. 268. Por. również krytyczną wypowiedź Hawkinsa: „*neither does it seem easy to assign a reason why he who challenges more jurors than he ought, shall, in respect of an implied refusal of a legal trial, be thought worthy of a greater punishment than he who obstinately, directly, and expressly refuses it*”, W. Hawkins, *A Treatise of the Pleas of the Crown*, London 1824, vol. II, s. 458.

⁶⁵ Hil. 3 Hen. VII, pl. 5, fol. 2a, <http://www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=21288> (22.08.2008); *Reeves' History...*, vol. IV, red. W. F. Finlason, s. 252–253.

⁶⁶ J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 305 przypis 117; Id., *An Introduction...*, s. 580 przyp. 39; W. Blackstone, *Commentaries...*, vol. IV, s. 348; M. Hale, *Historia Placitorum Coronae...*, s. 269.

⁶⁷ A. Musson, *Public Order...*, s. 196.

⁶⁸ J. B. Post, *Jury Lists and Juries in the Late Fourteenth Century*, [w:] *Twelve Good Men and True. The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*, red. J. S. Cockburn, T. A. Green, New Jersey 1988, s. 71–72. Również A. Musson podkreślał, że *‘by the later fourteenth century jury challenges had also become a thing of the past’*, A. Musson, *Public Order...*, s. 207.

Trafność takiego stanowiska zdają się potwierdzać także inne głosy zaprezentowane w literaturze, które wskazują, że w późniejszym okresie rozwoju ławy przysięgłych wyłączenie przysięgłych było stosunkowo rzadko wykorzystywanym przez oskarżonych instrumentem prawnym.⁷¹ Nie poświęcił dużo uwagi temu zagadnieniu Thomas Smith w *De Republica Anglorum*. Autor dość ogólnie formułował prawo do wyłączenia indywidualnie wskazanych przysięgłych, nie wspominając o *peremptory challenges*. Podkreślał jedynie, że oskarżony często nie podnosił nic przeciwko przysięgłym, gdyż ich nie znał.⁷² Sytuacja taka nie doprowadziła jednak do całkowitego zaniku praktycznego wykorzystania uprawnienia do wyłączenia przysięgłych. Świadczą o tym nie tylko *Year Books*, ale również wypowiedzi znamienitych prawników angielskich. *Par exemple* Sir Edward Coke (1552–1634) w części pierwszej *Institutes of the Laws of England*⁷³ zaprezentował nawet nowatorską klasyfikację wyłączenia indywidualnie wskazanych przysięgłych, na którą powoływał się później w swoich *Komentarzach do praw Anglii* William Blackstone⁷⁴.

Odrębnej analizy wymagają przyczyny, jakie miały wpływ na to, że wyłączenie przysięgłych nie stanowiło instytucji często stosowanej. Wynikać to mogło mianowicie z nieznamomości działania mechanizmów wymiaru sprawiedliwości⁷⁵ oraz szybkości postępowania.⁷⁶ Krótka formuła urzędnicza informująca oskarżo-

⁶⁹ Na sesjach *Gaol Delivery* w Norfolk z okresu 1433–1441 prof. J. Bellamy ustalił tylko jeden przypadek zastosowania wyłączenia. Nie znalazł natomiast żadnego przykładu *challenge* w Yorkshire w latach 1439–1460. J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 101.

⁷⁰ Autorka wskazała, że w dokumentacji z *gaol delivery* z Chester znajduje się w kilku przypadkach zapis *ca' (calumnia)* przy nazwiskach powołanych na listę przysięgłych. Oznaczone w taki sposób osoby nie zasiadały następnie w składzie *trial jury*, J. Clayton, *The Administration...*, s. 225.

⁷¹ Tak w szczególności J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 36; J. M. Beattie, *Crime and the Courts...*, s. 340; J. S. Cockburn, *Calendar of Assize Records...*, s. 57; P. J. R. King, „*Illiterate Plebeians, Easily Mised? Jury Composition, Experience, and Behaviour in Essex, 1735–1815, [w:] Twelve Good Men and True...*, s. 227; J. H. Langbein, *The Criminal Trial Before the Lawyers*, 45 *University of Chicago Law Review* (1978), vol. 45, s. 275–276.

⁷² *If the prisoner objecteth nothing against him, he calleth an other, and so an other, till there be xii. or above: and for the most part the prisoner can say nothing against them, for they are chosen but for that day, and are unknownen to him, nor they know not him... the enquest is full, and the prisoner hath objected nothing against them, as in deede seldome he doeth, for the cause above rehearsed, De Republica Anglorum a discourse on the commonwealth of England by Sir Thomas Smith, red. L. Alston, z przedm. F. W. Maitland, Cambridge 1906., Lib. 2, s. 98–99; por. J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 100.*

⁷³ Coke dzielił wyłączenie *in capita* na: *propter honoris respectum, propter defectum, propter affectum* oraz *propter delictum*; id., *The First Part of the Institutes of the Laws of England, or a Commentary upon Littleton*, London 1797, Lib. 2, cap. 12, sect. 234, s. 156b.

⁷⁴ Blackstone wskazywał dodatkowo, że przysięgli powinni być *omni exceptione majores*. W. Blackstone, *Commentaries...*, vol. IV, s. 346.

⁷⁵ K. Baran, *Strony procesowe...*, s. 74.

⁷⁶ Na przełomie XIII i XIV w. proces mógł trwać od kilku minut do około pół godziny – R. B. Pugh,

nego o jego o prawie do wyłączenia przysięgłych miała bardzo ogólny charakter i mogła być niezrozumiała dla podsądnego.⁷⁷ Zdarzało się również, że sędziowie wyraźnie odmawiali szczegółowego pouczenia oskarżonego o jego uprawnieniach co do wyrugowania przysięgłych. W ten sposób oskarżony nie tylko pozbawiony był informacji o granicach stosowanych przez niego wyłączeń⁷⁸, ale również o przyczynach umożliwiających skuteczne wyrugowanie wskazanych osób.⁷⁹ Jak pokazuje przytoczona wyżej sprawa z 1293 r., procedura wyłączenia przysięgłych miała niezwykle sformalizowany charakter i wymagała osobistego działania oskarżonego. Dodatkowo w sprawie, w której Król był stroną, oskarżonemu nie przysługiwało prawo do profesjonalnej pomocy prawnej. Podsądny zatem mógł w praktyce nie być zdolny do podjęcia odpowiednich czynności procesowych celem wyrugowania przysięgłych.

Oskarżeni nie posiadając zatem wiedzy o możliwości wyłączenia stronniczych według ich oceny przysięgłych, już na początku procesu mogli nie podejmować obrony i milczeć, bądź wyraźnie odmawiać zdania się na okolicę.⁸⁰ Podobnie przedstawiała się również sytuacja podsądnych, którzy byli schwytani w okolicznościach wyraźnie wskazujących na popełnienie przestępstwa. Świa-

The Duration of Criminal Trials in Medieval England, [w:] *Law, Litigants...*, s. 107–108; por. E. Powell, *Kingship, Law and Society. Criminal Justice in the Reign of Henry V*, Oxford 1989, s. 78, 186. Potwierdzają to również późniejsze badania, które wskazują, że proces nie trwał dłużej niż pół godziny (zwykle od 15 do 20 minut). J. S. Cockburn, *Calendar of Assize Records...*, s. 110; J. Langbein, *The Origins of Adversary Criminal Trial*, New York 2003, s. 16.

⁷⁷ J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 36. Oskarżony był wyraźnie ostrzegany słowami: *'Take heed to thy challenge, for this inquest shall pass upon thee'*, cyt. za: J. H. Baker, *The Oxford History...*, s. 517, por. id., *The reports of William Dalison...*, s. 135). Również na sesjach w Old Bailey clerk kierował do oskarżonego pouczenie o możliwości wyłączenia przysięgłych, J. H. Langbein, *The Criminal Trial...*, s. 275.

⁷⁸ W 1411 r. sędzia Hankford na pytanie oskarżonego, ilu przysięgłych może wyłączyć, odmówił udzielenia odpowiedzi (*„Le Prisoner. Quaunt dez homes purray jeo challenge[r] saunz cause? Hankford dit que il ne voile duire ceo a luy.”*, cyt. za: J. H. Baker, *John Bryt's Reports (1410–1411) and the Year Books of Henry IV*, „Cambridge Law Journal” 1989, vol. 48, s. 106). W sprawie Johna Udall z 1590 r. sędzia Clarke wyraźnie odmówił udzielenia odpowiedzi na pytanie oskarżonego o liczbę dopuszczalnych wyłączeń, uzasadniając swoje stanowisko następującymi słowami: *„Nay, I am not to tell you that. I sit to judge, and not to give you counsel”* – J. H. Langbein, *The Origins of Adversary Criminal Trial*, Oxford 2003, s. 32; J. S. Cockburn, *A History of English Assizes 1558–1714*, Cambridge 1972, s. 120. Por. jednak uwagi dotyczące Northamptonshire Eyre 1329–1330 i instrukcje, które kierował do oskarżonego sędzia Scrope. Zob. przyp. 56.

⁷⁹ J. G. Bellamy, *The Tudor Law...*, s. 140.

⁸⁰ Na Gloucester eyre w 1221 r. oskarżona Maud wolała odrzucić możliwość zdania się na werdykt ławy przysięgłych ze względu na to, że postawa wielu osób nacechowana była nienawiścią do podsądnej. Oskarżona prawdopodobnie przewidywała, że ujawniona niechęć mogła doprowadzić do jej skazania. R. T. Groot, *Teaching Each Other: Judges, Clerks, Jurors and Malefactors Define the Guilt/Innocence Jury*, [w:] *Learning the Law, Teaching and the Transmission of Law in England, 1150–1900*, red. J. A. Bush, A. Wijffels, London 1999, s. 28.

domi, że nie unikną negatywnego rozstrzygnięcia, zdawali sobie również sprawę, że wyłączenie przysięgłych nie umożliwi skutecznej ucieczki spod szubienicy. Kusząca zatem była perspektywa uniknięcia upokarzającej śmierci i przepadku całego majątku na rzecz Korony. Sytuacja ta mogła mieć miejsce w przypadku odmowy zdania się na okolicę i w konsekwencji zastosowania *peine forte et dure*.

Jak wskazano powyżej, zastosowanie wyłączenia przysięgłych mogło prowadzić do utrudnień w zakresie ustaleń dowodowych w sprawie ze względu na prywatną wiedzę, jaką posiadali *jurors*. Jednakże wyłączeni ze składu ławy przysięgli mogli być powołani w procesie jako świadkowie oskarżenia (*prosecution witnesses*).⁸¹ Formalnie zatem osoby wyłączone nie zasiadały w ławie i nie brały bezpośredniego udziału w rozstrzygnięciu o winie oskarżonego. Nie powodowało to jednak całkowitego pozbawienia funkcji procesowych wyłączonych kandydatów na przysięgłych, którzy mogli również w inny sposób wywierać wpływ na werdykt powołanych członków ławy.

Ostatecznie również oskarżony mógł uważać, że powołany skład ławy obiektywnie zadecyduje o jego winie. Sytuacja taka miała miejsce w szczególności wówczas, gdy podsądny nie posiadał podstaw do wysuwania zarzutów przeciwko przysięgłym ze względu na to, że nie znał ich osobiście.⁸²

Zjawisko braku *challenges* mogło być refleksem wzrostu profesjonalizmu wymiaru sprawiedliwości i potrzeby zapewnienia stronom postępowania bezstronnego i uczciwego procesu. Być może również inne dostępne oskarżonym/skazanym metody przeciwstawienia się niesprawiedliwemu osądowi były skuteczniejsze niż wyłączenie przysięgłych.⁸³

Powyższe konstatacje nabierają szczególnego znaczenia w kontekście procesu utraty przez ławę przysięgłych charakteru *self-informing*. Już badania dotyczące XIV w. wskazują, że ta szczególna cecha uległa 'złagodzeniu' na korzyść środków dowodowych z zeznań świadków czy wyjaśnień oskarżonego.⁸⁴ Proces ten doprowadził do sytuacji, że już prawdopodobnie pod koniec XV w., a z pewnością w XVI w. oczekiwano, że przysięgli będą podejmowali decyzję bez odwoływania się do prywatnej wiedzy, jaką posiadali o czynie zarzucanym, ale na podstawie wyników przeprowadzonego postępowania dowodowego. Niewiedza po stronie przysięgłych co do okoliczności faktycznych sprawy powodowała, że podstawy

⁸¹ T. F. T. Plucknett, *A Concise History...*, s. 384; B. A. Hanawalt, *Crime and Conflict...* Praktyka taka nie znajduje jednak potwierdzenia w źródłach – J. G. Bellamy, *The Criminal Trial...*, s. 28.

⁸² J. H. Baker, *Criminal courts...*, s. 36.

⁸³ A. Musson, *Public Order...*, s. 221.

⁸⁴ Przykładowo w 1302 r. oskarżeni powoływali się na fakt, że byli nieobecni na miejscu przestępstwa w czasie jego popełnienia (alibi). Zob. A. Musson, *Public Order...*, s. 189, 201–202; por. też D. Klerman, *Was the jury...*, s. 59, 70–72; E. Powell, *Jury Trial at Gaol Delivery in the Late Middle Ages: the Midland Circuit, 1400–1429*, [w:] *Twelve Good Men and True...*, s. 111–116; T. A. Green, *The Jury and the English Law of Homicide, 1200–1600*, „Michigan Law Review” 1976, vol. 74, s. 489.

dowodowe procesu wymagały podjęcia czynności procesowych w ramach oddzielnego etapu postępowania. Prowadziło to do wzrostu znaczenia sędziów pokoju w postępowaniu karnym, w szczególności w zakresie zbierania dowodów i przygotowywania oskarżenia. Pod tym względem transformacja ławy oskarżającej prowadziła do nadania jej bardziej pasywnego charakteru.⁸⁵ Oczywiście nie można wykluczyć sytuacji, że w składzie ławy mogła znaleźć się osoba z sąsiedztwa, która posiadała wiedzę o popełnionym czynie lub była niechętnie nastawiona do oskarżonego. Takie sytuacje uzasadniały podjęcie działań przez oskarżonego w celu wyrugowania członka ławy.

ZAKOŃCZENIE

Wyłączenie kandydatów na przysięgłych z udziału w *trial jury* to instytucja procesowa, która miała na celu zapewnienie obiektywizmu przy ocenie winy podsądnego. *Challenge* było na tyle skuteczne, że nie dopuszczało wyłączonego przysięgłego do bezpośredniego podejmowania decyzji dotyczącej odpowiedzialności karnej oskarżonego. Gwarancja obiektywności składu ławy była zatem relatywnie warunkowana podjęciem przez oskarżonego środków celem wyłączenia przysięgłych. Jednakże ta instytucja mogła również posłużyć oskarżonemu jako swoista taktyka procesowa prowadząca w sposób oczywisty do przedłużenia postępowania. Podsądny narażał się wówczas na ostrą reakcję wymiaru sprawiedliwości, co w konsekwencji mogło doprowadzić nawet do jego śmierci.

SUMMARY

By the English common law, challenges were generally of two kinds: to the array, that is to the whole number of persons in the panel, and to the polls, that is to say to individual jurors. Defendant was allowed to challenge jurors, for cause or peremptorily before they were sworn in. He was permitted to exercise thirty-five peremptory challenges *in favorem vitae*. That number was reduced to twenty in 1530.

The article discusses and analyzes the right of the accused person to challenge particular jurors. The paper covers the period of the 13th–16th centuries.

⁸⁵ J. H. Langbein, *Prosecuting Crime in The Renaissance: England, Germany, France*, Cambridge 1974, s. 22–43, 118–121.